

ZIARUL DREPTĂȚII LOCATIVE

NR.9
NOIEMBRIE 2019
SPECIAL

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Cercetare militantă: muncă și locuire

După 1990, în România, politica locuirii a susținut marile tendințe ale privatizării și formării economiei de piață. Legislația a creat condițiile pentru privatizarea vechiului fond locativ de stat. Noile programe guvernamentale de locuințe inițiate din anii 2000 (locuințele ANL, Prima Casă, Bauspar) au sprijinit crearea noului fond privat de locuințe. Timp de trei decenii, alocarea de fonduri din bugetul public pentru producerea de noi locuințe publice a rămas nesemnificativă. Politica locuirii a creat oportunități pentru investiția capitalului autohton și străin în dezvoltarea imobiliar-bancară și pentru producerea unui profit nelimitat în acest domeniu. Deoarece locuințele sunt accesibile aproape în totalitate doar prin piață și majoritatea locuințelor se construiesc pentru a se vinde sau închiria, funcția de marfă și de sursă de acumulare de capital a locuinței domină funcția sa socială. Astfel, prețul locuințelor crește tot mai mult și rapid, persoanele evacuate sunt transformate în persoane fără adăpost, investitorii imobiliari-bancari fac profituri tot mai mari pe seama nevoii de locuire, asemenea angajatorilor care crează profit de pe urma forței de muncă ieftine. Criza curentă a locuirii este criza capitalismului. Blocul pentru Locuire a redemonstrat acest lucru în anul 2019 prin cercetarea sa militantă despre muncă și locuire, inițiind crearea unei alianțe cu sindicatele.

Bazându-ne pe ideea că reproducerea socială a forței de muncă prin locuire este centrală în procesul acumulării de capital, prin recenta noastră cercetare militantă am abordat legătura dintre muncă și locuire, dintre drepturile muncii și drepturile locuirii, dintre exploatarea forței de muncă ieftine și crearea unui fond de locuințe pentru profit. Cercetarea militantă nu este pentru noi pur și simplu producție de cunoaștere, ci un instrument analitic al conștientizării interacțiunii între muncă și locuire. Acest instrument construiește un discurs politic despre legătura dintre venituri mici și costuri mari ale locuirii, care să fundamenteze revendicări în vederea soluționării crizei locuirii. Prin toate componentele cercetării noastre, am creat cunoaștere prin conștientizare și am contribuit la conștientizare prin cunoaștere, urmărind să le punem pe ambele în slujba acțiunii. Scopul nostru ultim a fost acela de a contribui la punerea pe agenda sindicală, alături de revendicările privind salariile și condițiile de muncă, a drepturilor locative ale angajaților și în general dezideratul dreptății locative.

În cercetarea noastră militantă am realizat interviuri individuale și de grup cu lideri ai unor sindicate din București, Cluj-Napoca și Timișoara (vezi articolul Ioanei Vlad despre această componentă, precum și colajul de fragmente de interviuri care reflectă asupra întrebării noastre cu privire la de ce să punem locuirea pe agenda sindicală); am analizat date macro-statistice despre muncă și despre locuire (discutate în acest număr al ziarului Cărămida de Ioana Florea și Enikő Vincze); am aplicat în mod

experimental un chestionar online completat de cadre didactice din județul Cluj, precum și de către lucrători în salubritate din Cluj-Napoca (Robert Blaga și Vlad Mureșan prezintă în articolul lor modul în care răspunsurile primite reflectă câteva mari tendințe ale problemelor locuirii); am revăzut cum, sub egida flexibilizării, schimbările legislative din 2011 au precarizat angajații și au limitat organizarea sindicală (Caius Mureșan face o scurtă trecere în revistă a ceea ce înseamnă defapt flexibilizarea în acest context); am identificat exemple ale abordării în documentele unor organizații internaționale, precum și pe agendele câtorva sindicate din alte țări a problemelor de locuire ale angajaților (vezi articolul

BLOCUL este o rețea decentralizată de organizații ce luptă pentru împuternicirea și organizarea politică a comunităților împotriva in justiției locative. BLOCUL s-a constituit în iunie 2017, în urma acțiunilor grupurilor militante: Căși sociale ACUM!, Frontul Comun pentru Dreptul la Locuire, E-Romnja, Dreptul la Oraș. În 2018 ni s-au alăturat Asociația Chiriașilor din Cluj și Roma Just.

<https://bloculpentru locuire.ro/>

<https://www.facebook.com/BloculPentruLocuire/>

bloculpentru locuire@gmail.com

lui George Zamfir). La finalul cercetării, am organizat o discuție cu câțiva lideri sindicali despre nevoia și posibilitatea creării unei Alianțe pentru muncă și locuire. Masa rotundă între membrii Blocului pentru Locuire și lideri sindicali, la rândul ei a fost ocazie bună pentru a re-adresa întrebările noastre majore legate de tema cercetării. În numărul de față al ziarului Cărămida publicăm și mesajul pe care l-am construit împreună la Forumul BPL din Timișoara și care va fi difuzat printre membrii de sindicat. Mesajul este despre de ce și cum să revendicăm dreptatea locativă pentru lucrători.

BLOCUL PENTRU LOCUIRE

Măsurile neoliberale în domeniul locuirii au fost susținute de toate partidele: timp de 30 de ani, liberalii, conservatorii, social-democrații au susținut deopotrivă că piața și/ sau familia trebuie să rezolve nevoia de locuire și accesul la locuințe al oamenilor, și că dreptul la locuire nu trebuie garantat de stat ca un drept fundamental al omului. Drept consecință, azi, din totalul de 9031317 locuințe din România 8919357 sunt în proprietate privată. La nivel de țară, între 1990-2018 s-au construit 1154410 locuințe, dintre care 896470 din fonduri private. Între 1999-2018, din fonduri publice în România s-au construit doar 65740 locuințe. Capitalismul financiarizat nu este interesat de alte soluții la criza locuirii, decât cele care salvează capitalul imobiliar-bancar.

De aceea este și mai mare nevoie de crearea unei coaliții sau alianțe largi care să pună presiune prin diverse mijloace asupra decidenților politici pentru o politică justă și antirasistă de locuire cu o componentă puternică de construcție de noi locuințe publice în centrul ei.

Enikő Vincze

Publicații ale Blocului pentru Locuire în 2019 (accesibile pe pagina de internet a BPL):

- Ghid pentru prevenirea evacuărilor forțate și responsabilizarea autorităților publice în vederea alocării unei locuințe adecvate persoanelor evacuate, 2019
- Raport asupra evacuărilor forțate din România petrecute în perioada 2008 - 2017 / Recomandări pentru prevenirea și interzicerea evacuărilor forțate
- APEL CĂTRE CANDIDATELE ȘI CANDIDAȚII LA ALEGERILE EUROPARLAMENTARE: LOCUINȚELE SOCIALE PUBLICE! Prioritate pe Agenda Parlamentului European 2019-2023
- Obiecții la COMPLETAREA LEGII 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul
- #Allforprofit: The negative impact of World Bank involvement in the politics of housing in Romania

”Locuința este de fapt prioritatea numărul unu.”

Interviuri cu lideri sindicali

Cercetarea militantă întreprinsă de Blocul pentru Locuire în cadrul proiectului *Action against Labour Exploitation and Housing Deprivation* finanțat de Fundația Rosa Luxemburg a cuprins și realizarea de interviuri cu lideri sindicali. Acest demers a avut ca scop pe de o parte colectarea de date privind perspectiva acestora despre relația dintre muncă și locuire și pe de altă parte fundamentarea unei viitoare colaborări între organizațiile sindicale abordate și organizațiile pentru justiție locativă, membre ale Blocului pentru Locuire.

Metodologie

Am realizat interviurile semi-structurate în București, Cluj și Timișoara pe baza unei grile. Prin aceasta am urmărit obținerea de informații cu privire la activitatea sindicală a liderului, la prioritățile și succesele sindicatului, dar și la situația locativă a membrilor și la perspectiva asupra implicării sindicale și a rolului sindicatelor în problemele de locuire.

Datorită cadrului semi-structurat, întâlnirile au produs o varietate de alte date și opinii, pe care le-am prelucrat prin analiză tematică, identificând astfel elementele comune din discursuri,diferențele dintre ele, precum și conexiunile între temele rezultate.

Am realizat 15 interviuri cu lideri de la nivel sindical, de federație și confederație din domeniile: învățământ universitar, preuniversitar, telecomunicatii, IT, horeca, comerț, servicii, salubritate, sănătate, transport urban și feroviar.

Am transcris și codat tematic interviurile, o parte dintre teme fiind definite pe baza grilei de interviu, iar altele reieșind în urma examinării informațiilor obținute.

Pe lângă acestea, pentru stabilirea contactului cu sindicatele și dezvoltarea unor propuneri și agende comune, membrele Blocului au organizat o dezbătere publică la București, precum și două discuții de grup cu lideri sindicali, în București și Cluj.

Rezultate

Temele, dezvoltate pe baza recurențelor din cursul sindicaliștilor intervievați, grupează poziții ale acestora cu privire la mari subiecte socio-politice, precum: forța de muncă, politica salarială, rolul statului în economie, privatizările și impactul lor, transformarea muncii sindicale în post-socialism, precum și reflecții asupra relației dintre muncă și locuire și transformarea politicilor de locuire în anii 1990.

Spațiul limitat nu ne permite să detaliem fiecare dintre acest teme, de aceea în paginile ce urmează vom prezenta doar o selecție ilustrativă a datelor obținute.

”Statul român le protejează mai mult pe multinaționale.”

Sindicaliștii știu foarte bine care au fost consecințele privatizării economiei românești și cum acest proces a creat teren pentru capitalul străin și pentru multinaționale, care au găsit în această țară o forță de muncă ieftină:

Acelorași oameni se datorează și răul din trecut, și răul de acum. Ei au făcut și privatizarea, erau directori pe vremuri. Privatizarea prin acțiuni a însemnat că toți muncitorii puteau să cumpere acțiuni, dar cine avea bani? Directorii își dădeau prime în fiecare lună și cumpărau tot mai multe acțiuni. Muncitorii cei mulți au tot strâns cu cureaua, mai

ales în anii 1980, ca să fie mai bine mai târziu, și apoi după 1990 tot acest efort a ajuns în buzunarele directorilor care au privatizat. S-a furat enorm din economia națională. A fost ușor directorilor de atunci, de dinainte de 1989, să se facă propri-tari practic fără să facă nimic, și mai mult, să lase întreprinderile să falimenteze. În spatele politicienilor sunt oamenii cu interesul de a-și crește averile. Printre ele multinaționale. Ei dictează de fapt. Companiile din străinătate au interesul ca România să nu aibă infrastructură dezvoltată și să rămână o țară a forței de muncă ieftină. (confederație sindicală)

Există un consens în rândul liderilor intervievați, conform căruia forța de muncă tânără este insuficientă, fiind demotivată de salariile mici, precum și de condițiile precare de lucru și de instabilitatea locurilor de muncă.

Această părere se regăsește cu precădere în discursul sindicaliștilor din servicii și utilități publice, precum și din transport urban și feroviar.

Problema este că nu vin tineri. Cei care sunt [au] media de vârstă e 50 de ani. Deci nu vin tineri pentru că nu e o muncă ușoară, nu e atractiv salariul. Anul trecut mi-au murit 2 salariați opăriți. Deci riscul și pericolul în lucrul cu instalații de peste 35 de ani, învechite și nereparate... (servicii și utilități publice)

Plus că foarte mulți vin, sunt atrași de această meserie, fac școala, stau un an de zile și pleacă; preferă să meargă șofer pe tir în afară, câștigă mai mult. (sistemul feroviar)

Muncitorii din salubritate, pe lângă faptul că au venituri foarte mici, sunt și stigmatizați, atât ei cât și munca lor:

Se tot construiesc căși și blocuri noi în Cluj, printre cele vechi, astfel încât pentru angajați crește volumul de lucru de la an la an; ei trebuie să ia gunoii din toată zona, deci și de la casele noi. Însă salariile lor nu cresc, chiar dacă taxele respective nou plătite intră la firmă. Și nu se angajează oameni în plus. Eu sunt gunoier al orașului de 21 de ani și în 2010 primăria m-a mutat printre gunoaie (la Pata Rât). (salubritate)

Modelul economic de atragere a companiilor multinaționale cu orice preț creează, în opinia mai multor lideri, un echilibru fragil și instabil bazat pe salarii mici și forță de muncă slab calificată:

Noi suntem dependenți de multinaționale și se va vedea dependența asta, acum nimeni n-o vede. Acum totu-i gros, totul merge brici, avem șomaj de 1%, să fim sănătoși. Dar dacă unul din ăștia mâine pleacă, unul din ăștia mari din oraș pleacă, jale! Pentru că pe piramidă depind familii foarte multe de câte o multinațională de asta. (IT)

Statul român nu protejează cetățenii în nici în domeniu, nici la salarii, nici la locuințe, nici la sănătate. Statul român le protejează mai mult pe multinaționale. Cel puțin din 2008-2009 încoace. Și multinaționalele se supără dacă guvernul crește salariul minim și amenință că pleacă. (confederație sindicală)

Pentru întreținerea acestui model economic, politica salarială a statului român a devenit politica multinaționalelor, exemplificată de intervievați prin impozitarea cu cotă unică, nivelul ridicat de impozitare a muncii, trecerea contribuțiilor de la angajator la angajat, precum și prin toate efectele nefaste ale eliminării contractului de muncă la nivel național și ale schimbării Legii dialogului social și a Codului Muncii.

Dați-mi exemplul unei țări care zbârnâie economic și unde impozitarea e egală. Eu nu știu niciunul. Dar numai în țările din lumea a 17a, că am ieșit și dintr-a treia, suntem într-a patra, sunt lucrurile astea. Unde nu contribuie la cheltuielile generale decât în primul rând angajații, că majoritatea celor care obțin venituri foarte mari nu plătesc nimic. (comert)

Se mai întâmplă ca la negocieri patronatele să fie de acord cu ce cerem noi. Și guvernul să nu vrea. Mă și întrebam, de ce participă și guvernul? Adică ar putea să participe ca și angajator, este printre cei mai mari angajatori în România. Dar el participă ca Guvern și asta este o problemă pentru noi atunci când îi susține pe angajatori, pe patroni. (confederație sindicală)

Astfel, statul este văzut fie ca neimplicându-se suficient în reglementarea pieței (prin garantarea drepturilor socio-economice, prin redistribuția resurselor, prin întreținerea infrastructurii și a serviciilor publice sau de exemplu prin controlul sistemului bancar), fie contribuind și fiind complice la falimentarea și/sau degradarea industriei și a serviciilor, în avantajul actorilor privați.

Statul nu trebuie doar să colecteze taxe și impozite. Trebuie să le gestioneze în interesul populației. Prea ușor ne-au învățat cu explicația asta, de ce nu avem sănătate, de ce nu avem educație școlară bună, de ce nu avem drumuri bune, de ce nu avem locuințe sociale, la toate ni se spune că pentru că nu sunt bani. Ceea ce este fals. Sunt bani. Dar întrebarea este ce faci cu ei, unde îi investești, în favoarea cui? Ar putea să aibă un procent din bugetul anual pe locuințe sociale de exemplu. (confederație sindicală)

(I)nteresul a fost să nu achiziționăm pentru că achiziția de material rulant ar fi însemnat ca operatorul de stat să beneficieze 80% de el, iar operatorul privat 20%. Și atunci interesul a fost să-l țină sub papuc pe operatorul de stat și să-i scadă din putere. Neavând material rulant, de la an scade ca și cota de piață. Și atunci se face un transfer către operatorii privați ai serviciului public de călători. (sistemul feroviar)

În mod particular, un moment dureros de cotitură pentru organizarea sindicală a fost anul 2011:

În 2011, când s-a schimbat Codul Muncii, astfel încât a devenit codul angajatorului. Și s-a făcut Legea dialogului social. A devenit mai ușor pentru angajator să concedieze angajații. Constituirea de syndicate a devenit mult mai dificilă, chiar imposibilă în cele mai multe cazuri. (confederație sindicală)

Ne-am luptat pentru contract la nivel de sector de activitate și din 2011 ne-a terminat. (servicii și utilități publice)

”Era legea meșterului Manole.”

În contextul acestei demantelări din ultimii trei-zeci de ani a statului social, cum este văzută de lideri transformarea pe de o parte a muncii sindicale și pe de altă parte a rolului sindicatelor în societate? Printre noile provocări ale muncii sindicale aduse în discuție de intervievați s-au numărat cooptarea și pacificarea luptei sindicale prin proiectele din fonduri europene, campaniile de compromitere a liderilor sindicali, lipsa de resurse și de putere a sindicatelor, raportarea ierarhică în structurile sindicale și pasivitatea membrilor, precum și fragmentarea mișcării sindicale.

Și tot așa, au venit din afară să ne spună ce înseamnă munca sindicală. Și ne-au spus că nu este bine să avem un singur sindicat, trebuie să ne îm-

părțim pe blocuri. Să ne diversificăm. Dar de ce, în-treb eu? Nu avem cu toții același obiectiv de luptă, adică binele lucrătorului? (confederație sindicală)

În plus, dificultatea și teama de sindicalizare în mediul privat și politica anti-sindicală a companiilor private contribuie la adâncirea discrepanțelor dintre sistemul privat și cel public, alimentând disensiuni și desolidarizare între cele două categorii de lucrători.

Era legea meșterului Manole. Noi mergeam în alt județ, construiam acolo un sindicat, între timp ăla din urmă se demola, întrucât nu funcționa principiul bulgărelui de zăpadă. (...) Și aveam într-un magazin doi colegi de magazin, singurii angajați de acolo, amândoi se înscriseseră în sindicat, dar niciunul nu-i spusese celuilalt de frică să nu-l spună patronului, să-l dea afară. (comert)

”Suntem prost plătiți. Suntem mulți care avem rate, credite. E grea mobilizarea. Oamenii se tem. Romii se tem de acțiune. „Hai să amenințăm cu demisia” ar fi o posibilitate, dar se tem.” (salubritate)
Mai departe, viziunea liderilor asupra rolului politic al sindicatelor este exemplificată cel mai elocvent prin felul în care aceștia privesc negocierile sindicale cu autoritățile și angajatorii. Perspectiva ce reiese din interviuri este una cu precădere neconfrunțională, ce decurge din asimilarea activității sindicale cu ideea de dialog social, care presupune existența în procesul de negociere a unor părți egale, cu interese și beneficii similare.

Atât lucrătorii, cât și sindicatele trăiesc din întreprinderi. Deci scopul nostru nu este să facem rău întreprinderii, ci să convingem angajatorii că trebuie să facă în așa fel încât să fie bine și lucrătorilor, nu doar lor. (confederație sindicală)

Se pupă sindicatul cu conducerea! Nu e bine! Imediat au sărit ăștia. Măi! Este colegul nostru în primul rând. Și dacă eu îl văd ca pe colegul meu și ca prietenul meu, îmi este mult mai ușor să negociez cu el. Dacă mă duc pe picior de război, așa încrâncenată, mie mi se face rău. Eu nu pot. (învățământ universitar)

Adică nu putem să dăm noi legi. Și noi trebuie să le respectăm pe alea care sunt. Noi putem să facem lobby, putem să prezentăm proiecte, putem să dăm o îmbunătățire (...), dar noi nu putem să ne batem, noi sau alte syndicate, cu angajatorii noștri neavând în spate o lege care să fie cât de cât, să te ajute. (IT)

”Totul s-a șters cu buretele.”

Atât reflecțiile asupra transformării muncii sindicale în post-socialism, cât și această viziune neconfrunțională cu privire la rolul sindicatului în relație cu statul și cu angajatorii au implicații directe asupra felului în care liderii sindicali se raportează în prezent la problematica locuirii lucrătorilor.

Având în vedere că în perioada socialistă sindicatele erau un actor important în implementarea politicii de locuire, reiese o apreciere pozitivă printre cei intervievați - atât din perspectivă istorică, cât și ca istorie personală și de familie - asupra rolului sindicatelor în intermedierea accesului la locuință, ca element fundamental în reproducerea socială a forței de muncă.

Si eu am beneficiat în tinerețe, am stat într-un cămin de nefamilisti, după care am primit o locuință de serviciu. Era o tradiție pentru ceferiști. (sistemul feroviar)

În trecut, sindicatul reprezenta organizația care își dădea avizul pe ce înseamnă locuința în toate domeniile de activitate. Eu cred că era un lucru bun. (sănătate)

Mă deranjează că mulți nu recunosc ce a fost bun în trecut; desigur au fost și lucruri rele, dar ce era bun ar trebui recunoscut. Totul s-a șters cu buretele. Oamenii care și-au cumpărat locuințele

după 1990, au uitat că de la stat au primit locuința aceea. (confederație sindicală)

Până în 1994 era un acord între sindicat și Consiliul Local prin care se depunea cerere pentru a putea primi locuințe, practica normală de până atunci. Erau câteva locuințe repartizate anual doar către ei și era concurs de dosare pe baza unor criterii. CL decidea, erau cam 2-3 apartamente pe an și cam 40-50 de cereri. (învățământ preuniversitar)

La începutul anilor 1990, până în aproximativ 1994, încă se redistribuiau locuințe personalului din sănătate. Se repartizau 1-2 apartamente pe unitate sanitară. Federația făcea parte din comisia de atribuire a locuințelor. În momentul de față locuințele de serviciu nu acoperă necesarul. În Cluj una din problemele mari este necesitatea navetismului la locul de muncă – există personal care locuiește în Gherla sau chiar Dej, care în fiecare zi face o navetă de 2-3 ore până la locul de muncă. (sănătate)

Prin urmare, sindicaliștii spun că nu trebuie să uităm că existau în trecut și alte modele de abordare a nevoii de locuire a lucrătorilor:
Înainte de 1990 aveai un loc de muncă, aveai o locuință, la început poate într-un cămin muncitoresc, dar apoi ai primit un apartament la bloc. Așa a început, cu construirea unei fabrici sau unui combinat, și s-au făcut și locuințe pentru muncitori, altfel nu se putea. Acest model nu l-au inventat românii și nu l-au inventat pe vremea socialismului. (confederație sindicală)

În acest context, așteptările din prezent ale lucrătorilor ca sindicatul să adreseze nevoile lor de bază, ca în perioada socialistă, sunt criticate de lideri neapărat în sensul că syndicatele nu ar trebui să se implice, ci din perspectiva faptului că acestea nu mai au resursele și puterea pe care le aveau odată.

Tu ca sindicat ce poți să faci? Eu ca sindicat pot să vin în ajutorul lui să negociez un contract, o primă când pleacă în concediu, un bilet gratuit la mare, la munte, la copii cu probleme ai angajaților, să-i dau un ajutor când pleacă la pensie, să aibă din ce trăi până îi vine pensia. Dar în rest mare lucru nu poți să faci, cotizația e foarte mică. Ce să faci mai repede? Trebuie să te și întreții. (servicii și utilități publice)

Statul nu contribuie cu nimic la activitatea sindicatelor. Întregul fond al sindicatului se face din cotizații. (învățământ preuniversitar)

”La categoria umor negru, așteaptă să le moară părinții.”

Implicarea sindicatelor în domeniul locuirii este văzută, în pofida conștientizării problemelor grave de locuire ale lucrătorilor, ca o chestiune de domeniu trecutului și tocmai această lipsă de perspectivă trebuie deconstruită, în condițiile îmbătrânirii galopante atât a forței de muncă, cât și a mediului sindical.

Deschiderea față de tema locuirii lucrătorilor este în mod firesc legată de modul în care liderii evaluează situația celor din propriul sector de activitate, recunoscând condițiile de locuire ca strâns legate de sănătatea fizică și psihică a acestora.

La categoria umor negru, răspunsul e că așteaptă să le moară părintii. Îmi spuneți, din 1200 de lei pe lună, doi angajați - unul casier, unul lucrător comercial - ce planuri de viitor vizav de locuință își pot face? Ce locuință ar putea lua cu chirie? (comert)

În horeca sunt peste sute de persoane care au

avut probleme de retrocedare, de stat în locuințe insalubre, de trăit mult mai greu decât trăiește un om sărac. Pentru că costurile în familie sunt mult mai mari decât cât muncesc și câștigă ei. (horeca)

Cum te poți spăla, cum te poți odihni după o zi sau după o noapte de muncă de colectare a gunoaielor, dacă locuiești în condițiile care sunt în Pata Rât, mulți fără apă, fără curent, cu foarte multe persoane în spații foarte mici? (salubritate)

Să știi că de aici pornind, de la locuință, putem vorbi și despre nivelul de sănătate al salariaților. Tu știi câți oameni sunt bolnavi în universitate? (sistem universitar)

În anumite fragmente de mai sus observăm, pe lângă conștientizarea problemei, și reprezentarea precarității locative ca exclusiv legată de veniturile foarte mici, și nu de costurile mari ale locuirii. Această perspectivă este întărită și de alți lideri intervievați și este un al doilea element pe care ne propunem să îl deconstruim împreună. Astfel, readucerea pe agenda sindicală a temei locuirii ar însemna nu doar recunoașterea, în context românesc și internațional, a importanței istorice a sindicatelor în lupta pentru justiție locativă, ci și deconstruirea ideii că rolul sindicatelor este exclusiv legat de nivelul de salarizare și de condițiile de muncă. În acest sens, alianța pentru muncă și locuire pe care o propunem aduce în discuție posibilitățile unei lupte comune pentru întărirea statului social și a serviciilor publice, printre care locuirea este un element esențial.

”Locuirea? Ar putea să fie temă de viitor.”

Din interviuri reiese o discrepanță între recunoașterea amplitorii problemelor locative și imaginarea de posibile soluții la acestea, care sunt văzute

Afișul Forum Blocul Pentru Locuire , Cluj, Martie 2019

mai degrabă tot prin intermediul pieței libere, și mai puțin prin restabilirea rolului social al statului.

Dacă până la un anumit nivel al veniturilor unei familii care vrea să acceseze o locuință statul român ar prelua dobânzile, nu spun să-i dea gratis... încă nu avem o economie care să poată suporta lucrul ăsta. Dar să suporte dobânzile și fiind un singur negociator de dobânzi pe piață, atunci dobânzile ar fi rezonabile. (comert)

Cred că pentru tineri în perioada studiilor sau, mă rog, anumită perioadă ar trebui subvenționată (chiria). Ideal, asta ar fi să fie subvenționată de către stat pentru familiile tinere care-și încep viața de cuplu. (...) Deci după părerea mea, viitorul va fi chiria. Chiria pentru că nu, oamenii nu vor mai avea... dacă cresc proprietățile, creditele, etc, etc. (...) (Chiria) de stat sau privată sau un parteneriat public-privat - și mai tare. Pentru că statul nu-și permite să construiască și atunci în parteneriat public-privat. (învățământ universitar)

Totuși, am întâlnit și părerea conform căreia:

Deocamdată, problema locuirii nu se conștientizează ca problemă. Dar dacă s-ar face ceva în sensul acesta, de a se crea locuințe de serviciu, ar fi foarte bine pentru mulți tineri din învățământ. Ar fi avantaje și pentru comunitate, și personal la fiecare desigur. ... Școlile sunt în administrarea consiliului local, și multe dintre ele au internate care nu se mai folosesc pentru elevi. De ce nu s-ar putea amenaja pentru tineri profesori ca locuințe de serviciu? (învățământ preuniversitar)

Precum am întâlnit și dorința de a căuta modalități de a introduce locuirea în negocierea tripartită: *Ar fi bine să știm cum se întâmplă în alte țări cu sindicatele, cum îți introduc în negocieri de exemplu și locuirea. Ar trebui făcută conexiunea între angajator, guvernul (central sau local) care construiește locuința socială, și lucrători. Astfel încât să fie clar cum câștigă fiecare din asta și cum contribuie. De exemplu angajatorii ar putea să deconteze chiria. Sau știu și eu... (confederația sindicală)*

Sau reacții de genul:

Locuirea? Ar putea să fie temă de viitor. Dar acum noi ne concentrăm pe ce se întâmplă la locurile de muncă. (confederație sindicală)

Un program de locuințe publice ar putea contribui la frânarea migrației către vest a personalului medical. (sănătate)

De altfel, de-a lungul discuțiilor noastre s-au creat situații în care liderii sindicali au fost deschiși să se

gândească la măsuri locative de reducerea costurilor locuirii, complementare la măsurile salariale:

Foarte mult timp politica salarială a fost de așa natură încât să îi țină pe muncitorii români în mizerie. Nici să nu moară, dar nici să nu trăiască. Acum s-a modificat această politică, s-a dat mărire de salarii. Au crescut salariile, dar s-au scumpit toate, deci puterea de cumpărare a rămas aceeași sau chiar mai mică. Ar trebui ca prețurile să fie ținute sub control. Dacă ar fi locuințe sociale, atunci astea ar reduce costul locuințelor de pe piață. Contraponderea costurilor locuirii în permanentă creștere prin locuințe sociale de stat ar putea fi o soluție. (confederație sindicală)

”Eu zic că nu avem voie să ajungem chiar așa.”

Tema locuirii are un potențial mare de mobilizare și de sindicalizare a lucrătorilor, mai ales a celor precarizați, demotivați și dezamăgiți. În mod special, tema locuirii poate fi un instrument de atragere a lucrătorilor tineri atât pe piața muncii, cât și în sindicate, recunoscând că ei au o altă situație locativă decât au avut părinții sau bunicii lor:

Probabil că cei peste 40-50 de ani nu au probleme prea mari de locuire. Pentru că ei sau părinții lor au avut locuințe dinainte de 1990. Dar cei născuți după 1989, sigur au mari probleme să aibă bani suficienți pentru chirie sau pentru credit bancar. (confederație sindicală)

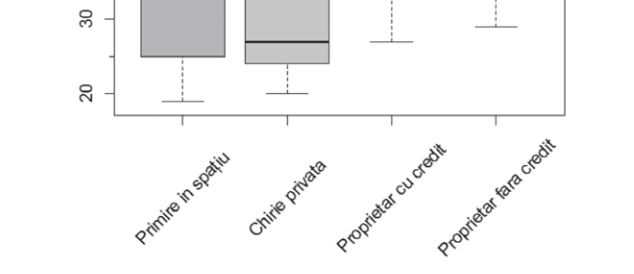
Media de vârstă este cam în zona mea, adică unde-a la 40-50 de ani sunt mulți angajați. Avem în curând pensionări. Având în vedere că se vor mai face angajări, am vrea să venim cât se poate de mult până undeva la 30 de ani. Vorbind de aceste categorii de vârstă, automat vom avea pe viitor posibile probleme cu cum vom locui fiecare, mai ales în capitală. Pentru că acolo vine, se angajează omul și trebuie să își permită o chirie sau să își cumpere o locuință. (telecomunicații)

Poate cel mai important, tema locuirii pe agenda sindicală înseamnă reafirmarea rolului profund politic al sindicatelor în lupta împotriva discursurilor și politicilor neoliberale, care transformă în stigmă, vină, eșec și responsabilitate individuale problemele structurale cauzate de dispariția statului social în favoarea pieței libere.

Eu văd și în media. Când vezi cum stă omul cu canapeaua scoasă afară și printre cartoane. Să mă ierte Dumnezeu, nu suntem în S.U.A. Țsta e prețul economiei până la urmă. Dar aici eu zic că nu avem voie să ajungem chiar așa. (telecomunicații)

Ioana Vlad

cea mai mare categorie de costuri, peste o treime din valoarea acestui coș (FES, 2019). Mai mult, ponderea persoanelor care plătesc peste 40% din venitul disponibil pentru a acoperi costurile totale cu locuirea, este foarte diferită pentru diferitele categorii. În timp ce pentru proprietarii fără credit ponderea acestor persoane este de 13.7%, pentru proprietarii cu credite și chiriași, vorbim despre 32.5%, respectiv 36.3%. Ținând cont de corelarea regimului de ocupare cu vârsta locatarilor, putem conchide că tinerii sunt cel mai puternic impactați de costurile cu locuința. Faptul că mulți lideri sindicali sunt din eșalonul de sus în termen de vârstă, de regulă proprietari fără credite care nu întâmpi-

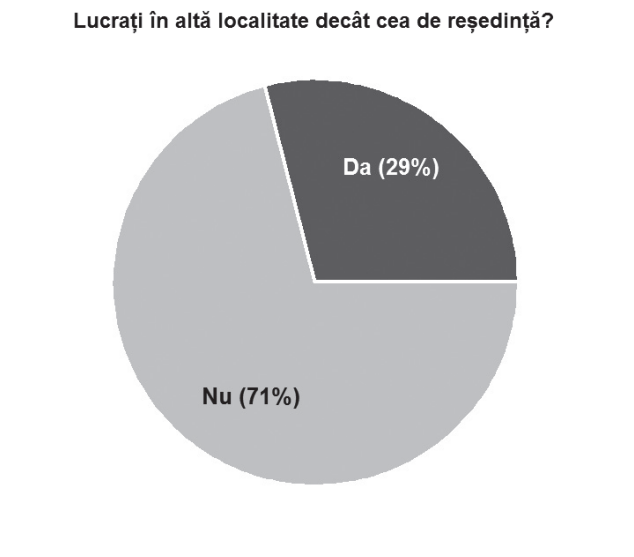

locuințe proprietate proprie ascunde gradul actual foarte mare de supra-aglomerare (cel mai mare din UE: 47%; Eurostat 2017) și faptul că piața chiriilor private este în mare parte informală. Dincolo de acestea există și diferențe semnificative între regiuni, respectiv între urbanul mare, și urbanul mic și mediul rural. Prin urmare, situația locativă particulară a unei persoane depinde de locul—in spațiu și timp—unde a fost aruncată în câmpul locuirii.

Pe eșantionul nostru, media de vârstă a persoanelor care locuiesc în chirie privată este 32 de ani, cea a proprietarilor cu credit bancar este 42.1, iar cea a proprietarilor fără credit, 49.5. În cazul persoanelor primite în spațiu—sub diferite forme—nu există o corelație puternică cu vârsta, exceptând faptul că majoritatea sunt sub 50-55 de ani. Este rezonabil să ne așteptăm ca aceste cifre să fie reprezentative pentru populația activă din urbanul mare.

De ce sunt relevante aceste cifre? Din două motive interconectate.

Primul este legat de costurile traiului. Dintr-un studiu recent cu privire la costul coșului minim pentru un trai decent—in centrele urbane mari—reiese că cheltuielile totale legate de locuință reprezintă

nă dificultăți cu costurile locative similare cu cele ale membrilor mai tineri, poate oferi o explicație parțială pentru faptul că tema locuirii a fost până acum una marginală în spațiul sindical românesc.

Al doilea motiv este că în ultimul deceniu în România, precum în majoritatea țărilor din Europa Centrală și de Est, rata de sindicalizare a scăzut drastic și media de vârstă a membrilor de sindicat a crescut constant (K. Vandeel, 2019). Sindicatele au întâmpinat greuțăți mari în a atrage membri noi. Considerând modul în care costurile locative impactează tinerii, îmbrățișarea temei locuirii ar putea fi o tactică bună din partea sindicatelor pentru a atrage membri noi, salariați tineri, către lupta sindicală.

A doua observație ce reiese din eșantionul nostru—rata mare de navetism—este și ea relevantă. Evident, este bine pentru persoanele care fac naveta faptul că își pot găsi un job, chiar dacă este în altă localitate. Dintr-o privire macro, însă, această configurație este una care permite capitalului să nu acopere integral costurile traiului, i.e. să nu plătească salarii conforme cu valoarea forței de muncă. Cu alte cuvinte, în orice situație în care muncitorii ‘se descurcă’, o parte din costurile reproducției sociale—in mod normal acoperite de capital—sunt ‘privatizate’ către muncitori. Iar acest lucru pune presiune în jos pe salariile tuturor. Acest ‘se descurcă’ ia multe forme, inclusiv prin acoperirea unei părți din costurile legate de alimentație prin agricultură

De ce să punem pe agenda sindicală drepturile locative, alături de solicitări salariale?

Situația socială, în mod particular cea a locuirii, era problematică la angajații STB (RATB) pentru că foarte mulți salariați ai acestei societăți proveneau din mediu rural și locuirea în București era problematică. De aceea sindicatul avea un rol important. În ziua de azi, prin schimbări legislative, prin posibilitățile oamenilor de a închiria, în ziua de azi nu mai este o temă. Dar ea poate reveni, și asta e o idee interesantă a proiectului dvs., odată cu mișcarea aceasta pe plan european pentru găsirea echilibrului dintre muncă și viață. Și bineînțeles că o componentă esențială e locuirea. (transport urban)

Deocamdată, problema locuirii nu se conștientizează ca problemă. Dar dacă s-ar face ceva în sensul acesta, de a se crea locuințe de serviciu, ar fi foarte bine pentru mulți tineri din învățământ. Ar fi avantaje și pentru comunitate, și personal la fiecare desigur. Școlile sunt în administrarea consiliilor locale și multe dintre ele au internate care nu se mai folosesc pentru elevi. De ce ce nu s-ar putea amenaja pentru tineri profesori? Ca locuințe de serviciu. (învățământ preuniversitar)

Și întreprinderile ar trebui să redeschidă această oportunitate de a construi reședințe sociale, dar și primăriile ar trebui să construiască propriile ansambluri sociale. (transport feroviar)

Credem că ar trebui să existe un fond public de locuințe inalienabile, să nu se vândă, să tot crească și să asigure cât mai bine nevoia de locuire; la fel și locuințe de serviciu.

La începutul anilor 90, încă se redistribuiau locuințe personalului din sănătate. S-au repartizat 1-2 apartamente pe unitate sanitară, Federația făcea parte din comisia de atribuire a locuințelor. În momentul de față locuințele de serviciu nu acoperă necesarul. Un program de locuire publică ar putea contribui la frânarea migrației către vest a personalului medical. (sănătate)

Situația materială a lucrătorilor este definită atât prin veniturile lor, cât și prin costurile locuirii. Astfel, veniturile mici și costurile mari ale locuirii (chiria sau creditul imobiliar, întreținerea locuinței, utilitățile), împreună conduc la pauperizarea lucrătorilor și lucrătoarelor. Privită din perspectiva forței de muncă, tocmai în asta constă esența crizei locuirii în România. (Blocul Pentru Locuire)

Din păcate, în dorința de a avea locuință proprietate personală, mai ales în perioada boomului imobiliar din 2007-2008, foarte mulți colegi și-au achiziționat locuință la prețuri foarte mari, cu grade mari de împovărare. Noi am asigurat o oarecare consultanță juridică pe temele acestea,

personală. În cazul navetismului, de regulă, factorul cel mai important este locuirea, fie sub forma casei parentale, fie sub forma prețurilor și chiriilor reduse ale locuințelor din localitatea de reședință. Rata navetismului cu certitudine variază puternic de la sector la sector, însă per ansamblu este foarte ridicată (21% din numărul total de angajați; Banca Mondială, 2017). Construirea de locuințe publice decente—finanțată într-un fel sau altul prin taxarea capitalului—ar oferi cel puțin opțiunea pentru muncitori de a nu practica navetismul.

Concluzia, confirmată și de rezultatele preliminare ale acestui chestionar, este că există mult spațiu pentru creșterea nivelului de trai prin reducerea costurilor legate—direct sau indirect—de locuință.

Cel mai natural și logic mod în care s-ar putea face acest lucru, este prin construirea de locuințe publice. Creșterea stocului de locuințe publice ar reduce direct costurile locative ale persoanelor beneficiare și ar pune indirect presiuni în jos pe chiriile private la nivel municipal. Totodată, ar oferi persoanelor care fac naveta o soluție alternativă. Pentru sindicate, îmbrățișarea temei locuirii ar putea avea beneficiul adițional de a atrage salariații tineri la strădania sindicală.

Robert Blaga și Vlad Mureșan

E altceva când ți se pune la dispoziție [o locuință]; normal că nu ești stresat de locul de muncă și dai tot ce poți că ai totul asigurat. Pe când aici nu știi dacă îți ajung banii să platești întreținerea. Mai ales să ai și un copil cu probleme... (servicii și utilități publice)

Probabil cei care au undeva peste 45, 50 de ani, acolo poate putem vorbi despre o categorie care sunt mai safe din perspectiva asta. Dar în categoria asta de vârstă 25-40, aici cred că e partea asta cu creditarea care se simte la fiecare. Ratele din ultimii 2, 3 ani le-a cam mărit la fiecare cu 200, 300, 400 de lei creditul. Deci nu prea e confortabilă zona. Și chiar vorbeam cu colegii de vremurile în care părinții noștri, deși nu sunt nostalgici ceaușisto-comunist, n-o să fiu niciodată, puteau să-și ia un apartament cu trei camere, cu o rată, tot așa, datorită faptului că statul le făcea acele blocuri. (IT)

Statul trebuie să investească mai mult în construcția de locuințe publice, în loc să susțină profitul pieței imobiliare. Trebuie ca angajatorii să nu mai exploateze forța de muncă prin salarii mici și să preia o parte din costurile locuirii ale angajaților lor. (BPL)

Statul nu trebuie doar să colecteze taxe și impozite. Trebuie să le gestioneze în interesul populației. Prea ușor ne-au învățat cu explicația asta, de ce nu avem sănătate, de ce nu avem educație școlară bună, de ce nu avem drumuri bune, de ce nu avem locuințe sociale, la toate ni se spune că pentru că nu sunt bani. Ceea ce este fals. Sunt bani. Dar întrebarea este ce faci cu ei, unde îi investești, în favoarea cui? Ar putea să aibă un procent din bugetul anual pe locuințe sociale de exemplu. (confederație sindicală)

Era o tradiție pentru ceferiști. În momentul când a fost calea ferata integrată, s-au construit până prin '95-'96 aceste ansambluri de locuințe. Ele erau construite ori în zona căii ferate, pe terenul căii ferate, ori negocia și primea teren în centrul orașului - de exemplu chiar aici în București au avut două blocuri. Nu vă spun toată zona de aici - 1 mai, Calea Griviței au fost proprietatea căii ferate, toate vilele. Și condiția era să lucrezi în CFR, primeai această locuință și pe toată perioada puteai să beneficiezi de ea; dacă nu-ți cumpărai locuință proprietate personală, rămâneai cu ea până la pensionare. (transport feroviar)

BLOCUL
PENTRU
LOCUIRE

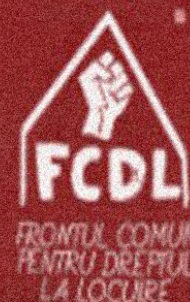
FORUM

31.10-03.11 2019

TIMIȘOARA

ALIANȚĂ PENTRU MUNCĂ ȘI LOCUIRE

ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG
SOUTHEAST
EUROPE

DO!

ROMAJUST
Asociația Juriștilor Romi din România

Salarii mici – costuri mari cu locuirea.

Soluție: creșterea fondului de locuințe publice

Una dintre ideile de bază ale cercetării noastre militante este aceasta: situația materială a lucrătorilor este definită atât prin veniturile lor, cât și prin costurile locuirii. Astfel, veniturile mici și costurile mari ale locuirii (chiria sau creditul imobiliar, întreținerea locuinței, utilitățile) conduc împreună la pauperizarea lucrătorilor și lucrătoarelor. În cele ce urmează, pe baza unor statistici privind veniturile populației, pe de o parte, și situația fondului locativ pe de alta, discutăm despre ruptura cea mare între salariile și costurile locuirii din România. Concluzia noastră este că strategiile individuale prin care oamenii încearcă să facă față consecințelor acestei rupturi nu pot răspunde crizei locuirii ca o criză sistemică, de aceea este nevoie de responsabilizarea statului în ce privește crearea unui fond semnificativ de locuințe publice.

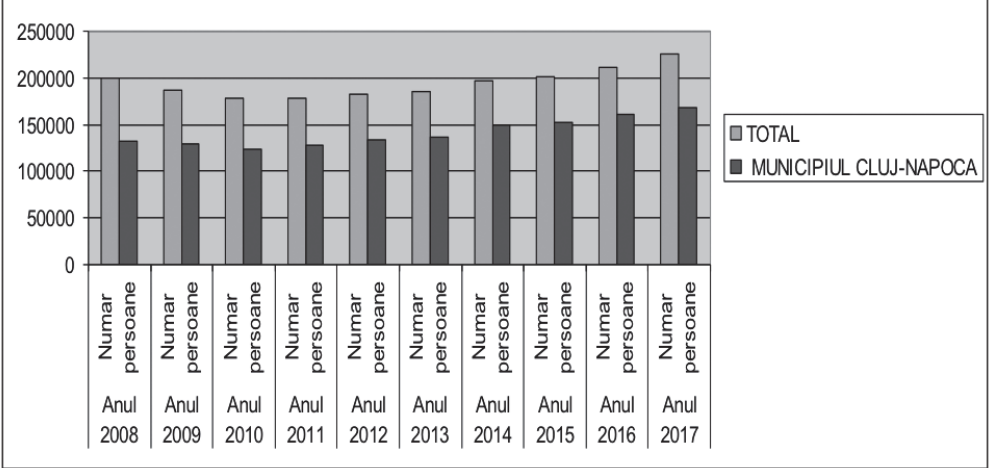
1. Evoluția numărului de salariați și evoluția nevoilor de locuire

An de an, datele de la Institutul Național de Statistică arată faptul că persoanele care nu sunt salariate (precum și persoanele care locuiesc în gospodării în care adultul responsabil nu este salariat) au o viață mult mai grea decât persoanele salariate, având un risc ridicat de a locui în condițiile cele mai precare și în deprivare locativă: în locuințe neîncălzite, nedotate corespunzător, supraaglomerate, construite informal, în risc de evacuare etc. După criza globală care a afectat România în 2008-2009, numărul persoanelor salariate a scăzut la nivel național (ajungând la doar 4.348.739 de persoane, deci a crescut considerabil numărul persoanelor precare și în deprivare locativă). Ea a ajuns la 5 milioane abia în anul 2018, dar fiind încă sub nivelul pre-criză și mult sub cei 8 milioane de salariați din anul 1990. De asemenea, conform studiului din 2019, Situația salariaților din România - studiu anual (mai departe Syndex – 2019), diferențele dintre județele din regiunile Sud, Sud-Est, Sud-Vest și Nord-Est, pe de o parte, și restul țării, pe de altă parte, rămân foarte pronunțate, în multe dintre primele salariații reprezentând sub 20% din totalul populației, în timp ce în capitală numărul salariaților depășește 50% din numărul de locuitori, județul Timiș având 34.8% și județul Cluj având 33.3% salariați din totalul populației.

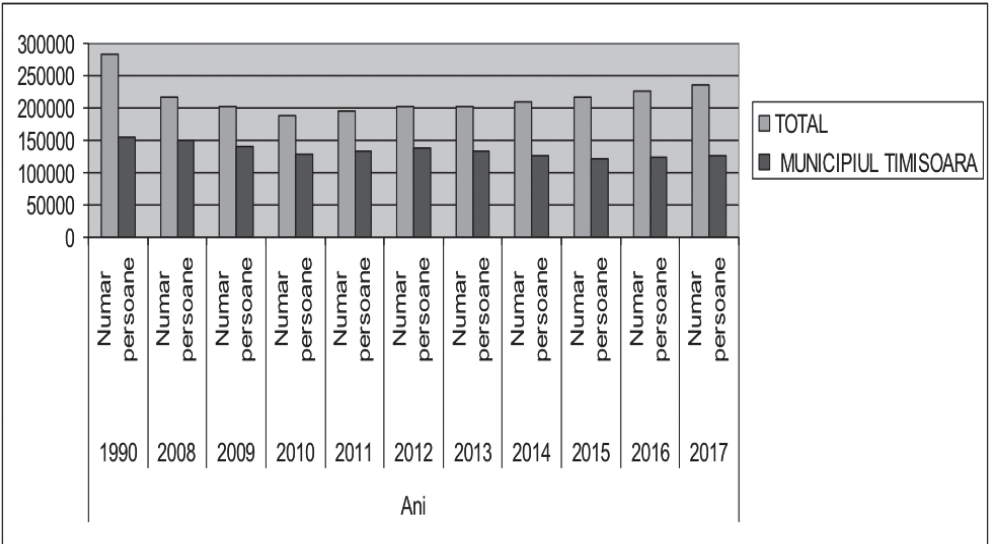
Toate acestea arată că, deși statutul de salariat oferă condiții mai adecvate de viață decât au persoanele nesalariate, acest statut este nesigur, vulnerabil la schimbările economice locale (accesul la locuri de muncă, dezvoltarea inegală a regiunilor etc.) și la cele macro-economice. Astfel, statutul de salariat rămâne vulnerabil la fluctuația prețurilor și la accesul/lipsa accesului la bunuri vitale precum o locuință.

În Județul Cluj, numărul mediu a salariaților crescut mai ales în Municipiul Cluj-Napoca (35.000 salariați în plus în 2017 față de 2008), în timp ce în restul județului a rămas relativ constant și relativ mic față de numărul salariaților din orașul Cluj (Tabelul 1). Ceea ce arată că oportunitățile de muncă din Mun. Cluj-Napoca nu se resfrâng și în restul județului, orașul fiind un mare magnet pentru forța de muncă – exercitându-se deci o mare presiune pe stocul de locuințe din oraș. Dacă adăugăm și turismul în creștere (din 2016, numărul de sosiri ale turiștilor în orașul Cluj depășește tot mai mult numărul locuitorilor din oraș), înțelegem că nevoia de locuințe este foarte mare și în creștere puternică în Cluj-Napoca, iar proprietarii și dezvoltatorii imobiliari cresc prețurile pentru a-și crește profiturile.

Tabel 1. Creșterea numărului de salariați în Cluj-Napoca și în jud. Cluj, 2008-2017, INS

Tabel 2. Creșterea numărului de salariați în Timișoara și în jud. Timiș, 1990-2017, INS

Tabel 3. Creșterea numărului de salariați în mun. București, 2008-2017, INS

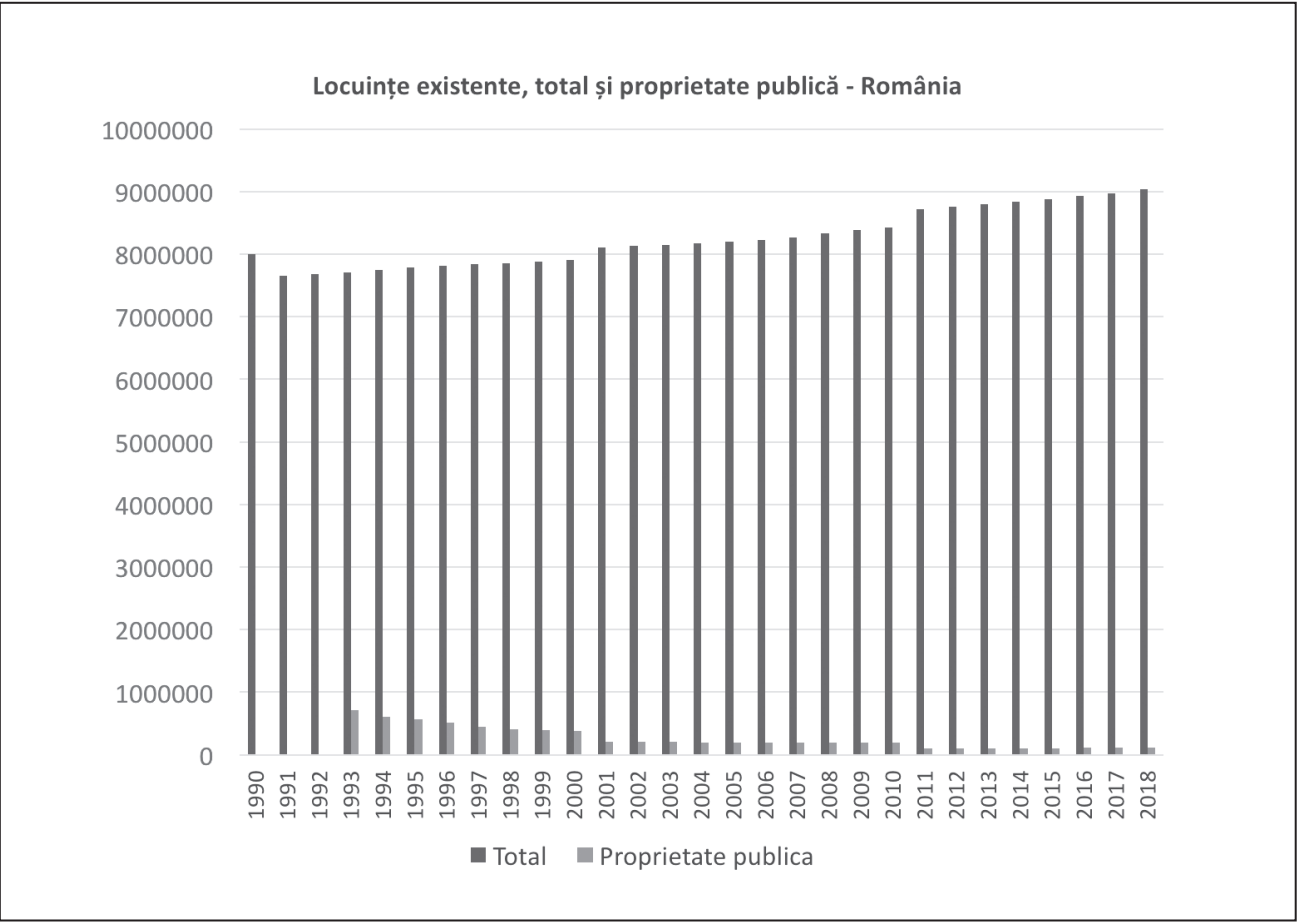
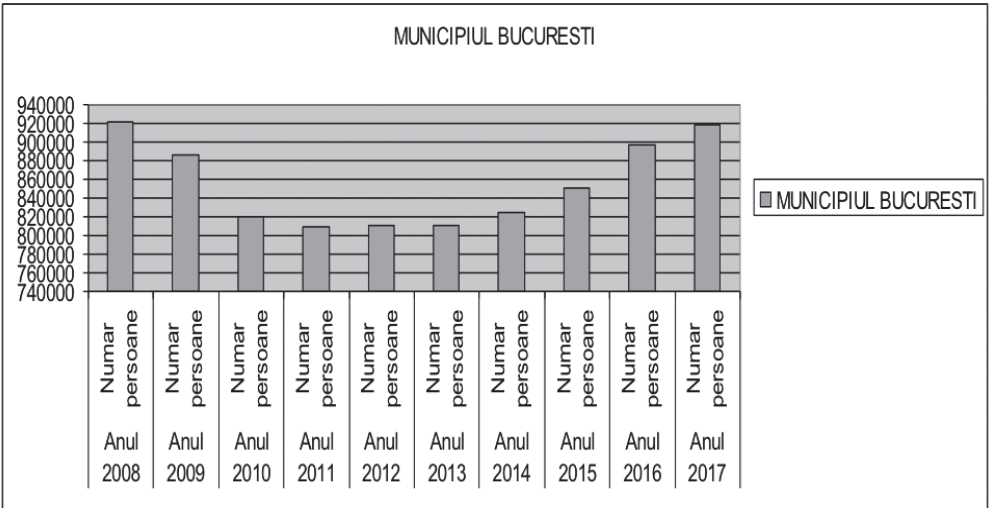

Figura 1. Fondul de locuințe în România: total locuințe și număr locuințe în proprietate publică, INS – Tempo online

Total locuințe finalizate	1154410
Locuințe realizate din fonduri publice	184861
România; Total locuințe realizate din fonduri publice - Din care până în 1998 inclusiv, începute dinainte de 1990 și vândute în continuare chirișilor	119121
Locuințe realizate din fonduri private	896470

Tabel 4. Locuințe finalizate în România, în perioada 1990-2018, INS – Tempo online

În cazul Județului Timiș, numărul de salariați este încă sub nivelul pre-criză în Mun. Timișoara (și relativ egal în ultimii ani), dar peste nivelul pre-criză în totalitatea județului, în creștere absolută și în creștere relativă față de numărul salariaților din Mun. Timișoara (Tabelul 2). Din informațiile sindicatelor partenere ale Blocului pentru locuire, locurile de muncă din restul județului s-ar concentra tot în apropierea Mun. Timișoara – astfel încât nevoia muncitorilor de locuințe este prezentă atât în oraș, cât și în localitățile limitrofe, unde dezvoltatorii cresc prețurile.

Numărul mediu al salariaților în Mun. București a depășit abia în 2018 nivelul pre-criză, chiar dacă în ultimii 4 ani a crescut mult (de la circa 810.000 în anii de austeritate, la 918.228 în 2017, care era sub cei 922.234 salariați din anul 2008 pre-criză). În ultimul deceniu, în București, numărul de salariați a fluctuat cu circa 140.000, iar în Ilfov a crescut treptat (în afara anilor cei mai grei 2010-2011) cu 40.000. Ceea ce arată că și Bucureștiul este un oraș-magnet pentru salariați, nevoia de locuințe fiind foarte mare (Tabelul 3)

În aceeași perioadă, numărul de locuințe nou construite (Figura 1) în cele trei orașe și în România rămâne insuficient și realizat mai ales din fonduri private – deci fără niciun fel de control asupra prețurilor sau asupra accesibilității pentru muncitorii și muncitoriile care au cea mai mare nevoie de locuințe noi și nu au resurse necesare pentru achiziționare unei locuințe de pe piață (Tabelul 4).

Alături de privatizarea fondului vechi de stat, numărul foarte mic de locuințe publice se explică și prin faptul că după 1990 statul a construit foarte puține locuințe din bani publici, pe care nu le-a scos la vânzare și/sau că în cea mai mare parte locuințele au fost construite din fonduri private.

2. Creșterea numărului de contracte cu salariu minim și creșterea prețurilor la cumpărarea și închirierea locuințelor

Discrepanța între evoluția numărului de salariați, posibilitățile lor, nevoia lor de locuire și accesul efectiv la locuințe devine și mai clară când vedem că, deși numărul de salariați a crescut, a crescut de fapt numărul și ponderea salariaților cu salariul minim. Iar costurile locuințelor au crescut cu mult mai mult față de creșterea veniturilor de-a lungul celor 30 de ani. Peste 30% din contractele individuale de muncă cu normă întreagă au ajuns să aibă salariul de bază echivalent cu minimul legal, față de sub o cincime în anul 2014. La sfârșitul lunii ianuarie 2019, peste 46% din contractele individuale de muncă (inclusiv cele cu normă parțială) aveau salariul de bază la un nivel echivalent sau sub nivelul salariului minim (Syndex - 2019); peste 55% din contractele individuale de muncă aveau salariul de bază brut sub 2300 lei.

Conform datelor din Figura 2, în martie 2019 salariul brut a fost mai mare de 3 ori decât în 2011. Dar dacă comparăm salariile nete, observăm că această creștere a fost doar de 2 ori mai mare (de la 516 lei la 1263 lei), și, oricum, atât în 2011, cât și 2019 ele au fost foarte mici. În acest timp, prețul locuințelor a crescut în marile orașe, cu aproximativ 30% în Iași, Ploiești, București, Constanța, până la cu 65% în Cluj-Napoca, precum arată Figura 3.

Conform Raportului citat mai sus, chiriile sunt și ele foarte mari în cele trei orașe care conduc lista prețurilor de imobiliare rezidențiale. În Cluj-Napoca, chiria unui apartament confort I cu 2 camere a costat 400 de euro atât în 2018, cât și în 2019; în

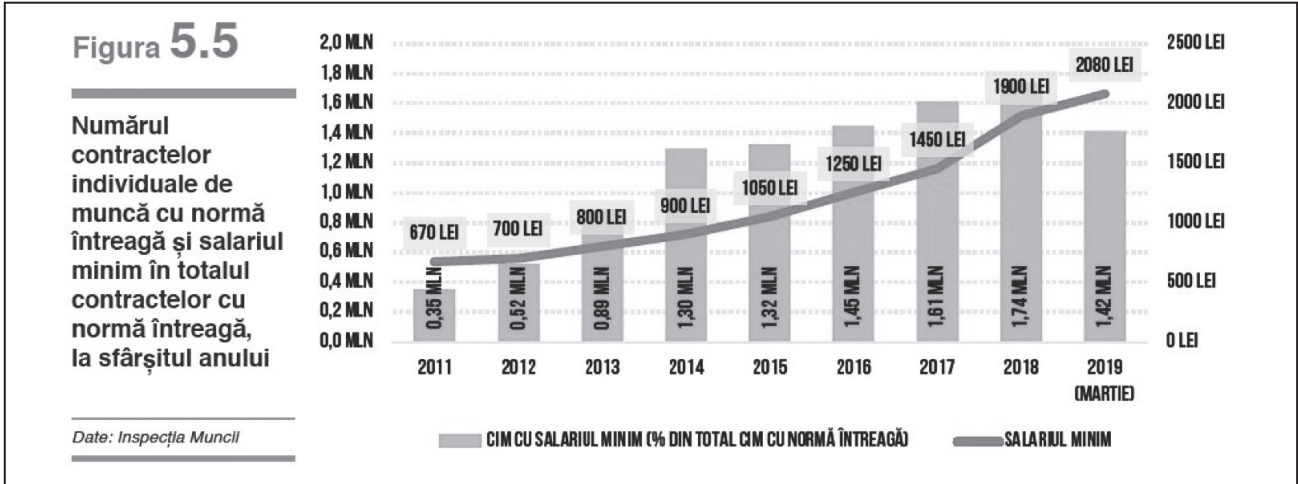

Figura 2. Numărul contractelor de muncă cu salariul minim și nivelul salariului minim, 2011-2019, Syndex – 2019

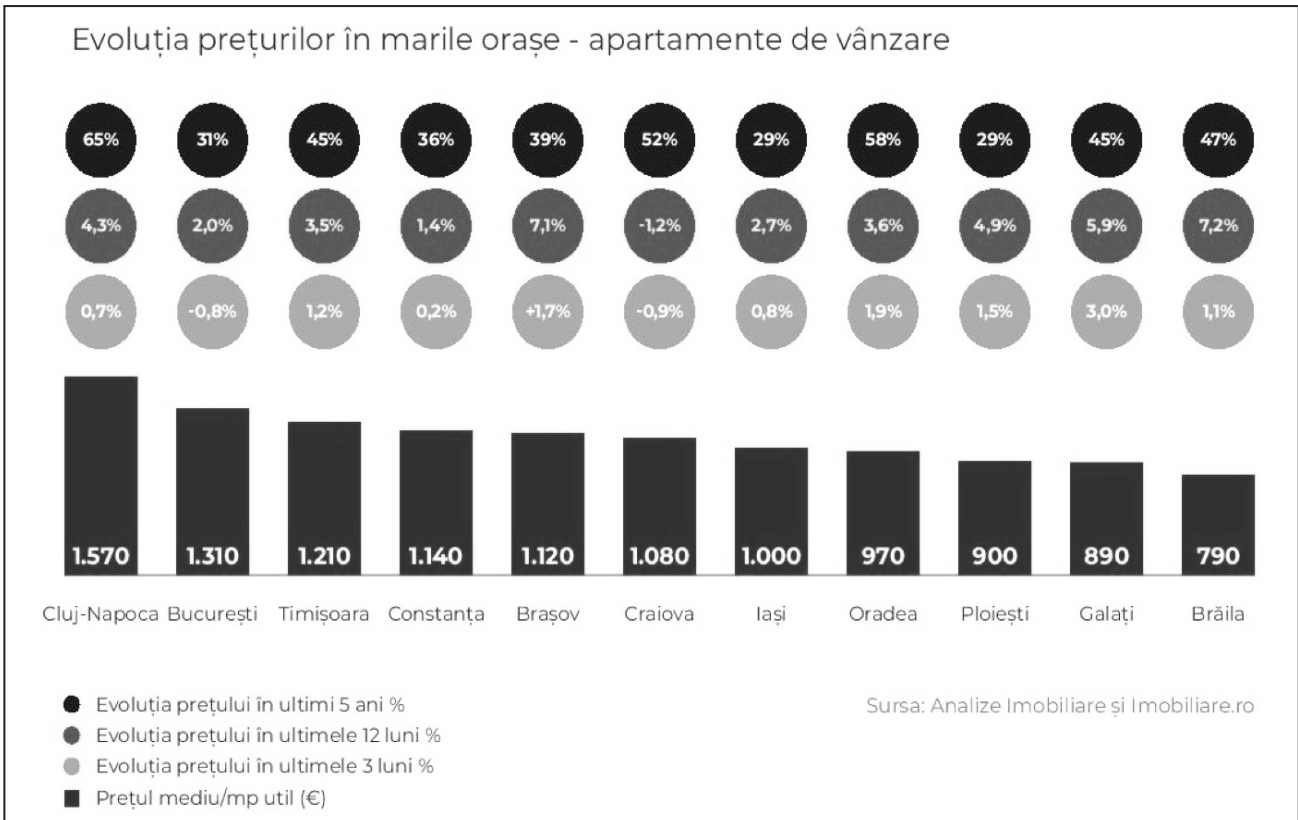

Figura 3. Evoluția prețurilor la apartamente în marile orașe din România, Piața imobiliară rezidențială, Raport trimestrul II 2019

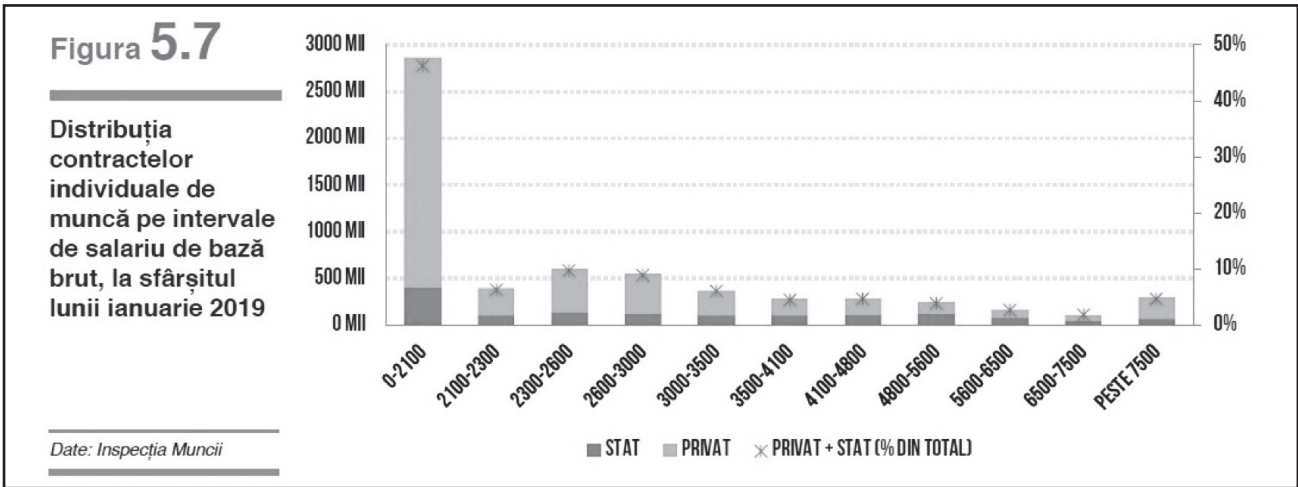

Figura 4. Distribuția contractelor de muncă pe intervale de salariu, Raportul Syndex - 2019

2018	Salar mediu net, euro	Nivelul chiriei medii apartament 2 camere, euro	Nivelul chiriei medii apartament 2 camere, euro % cheltuit din venit pe chiria de locuință
București	792	366	46%
Cluj-Napoca	669	400	60%
Timișoara	633	300	47%

Tabel 5. Salar mediu net (INS), nivelul chiriei la apartament (Piața imobiliară rezidențială, Raport trimestrul II 2019) și procentul cheltuit pe închirierea unei locuințe

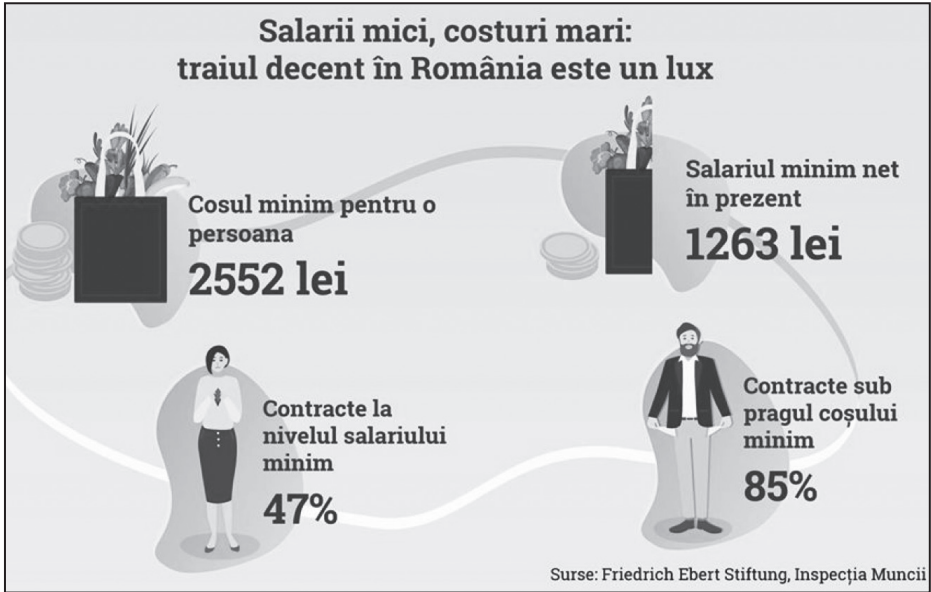

Figura 5. Contracte la nivelul salariului minim și contracte sub pragul coșului minim; Raport Coșul minim de consum lunar pentru un trai decent pentru populația României, FES 2018

Tabel 6. Salar mediu net (INS), preț la apartament de 52 mp (Piața imobiliară rezidențială, Raport trimestrul II 2019), rata lunară pe un credit imobiliare (simulator costuri credit, Banca Transilvania) și procentul cheltuit pe rata lunară a creditului pe locuință

2018	Salar mediu net, euro	Preț apartament 52 mp, euro	Rata lunară a creditului pe 360 luni	% cheltuit din venit pe rata lunară
București	792	67600	337	43%
Cluj-Napoca	669	79560	397	59%
Timișoara	633	62400	311	49%

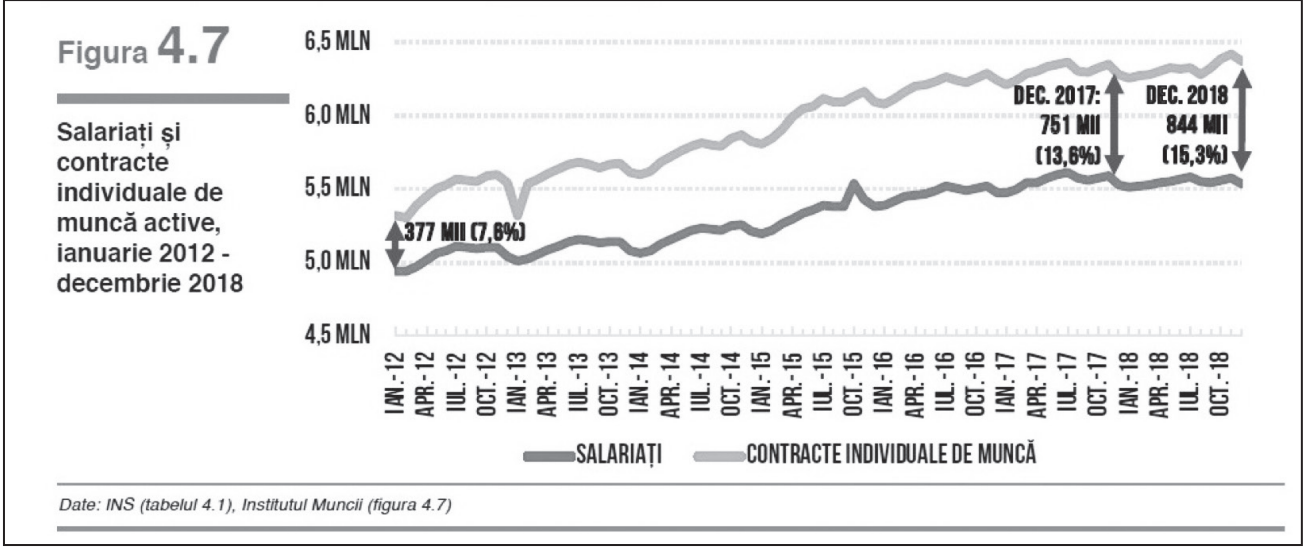

Figura 6. Diferența dintre numărul de contracte de muncă și numărul de salariați, Syndex – 2019

Figura 7. Procentul celor care locuiesc în locuințe supraaglomerate - România, EUROSTAT, 2018

București el a crescut de la 366 la 400 euro, iar în Timișoara de la 300 la 340 euro.

Ne întrebăm cine își permite aceste costuri? Dacă comparăm veniturile medii din orașele București, Cluj și Timișoara (care sunt mai ridicate față de media națională), cu prețul mediu al unei chirii (Tabelul 5) sau cu rata bancară plătită lunar pentru un credit imobiliar cu care se poate cumpăra un apartament de două camere (Tabelul 6), observăm din tabelele de mai jos, că și cei cu veniturile medii își cheltuie mai mult de jumătate din venit pe aceste costuri.

Dacă adăugăm la prețurile din tabelele de mai sus și costurile cu utilitățile și cu întreținerea locuințelor, concludem ușor că românii cheltuie enorm de mult pe costurile locuirii față de veniturile lor. Și mai important, trebuie să tragem semnalul de alarmă al crizei locuirii, sau al crizei accesibilității unei locuințe adecvate, mai ales în cazul angajaților și angajatelor cu venitul minim. Iar procentul lor este foarte ridicat în România, apropiindu-se de 50%, precum arată Figura 4.

Concluzia unui studiu al Friedrich Ebert Stiftung (2018), *este salarii mici, costuri mari: traiul decent în România este un lux*. Calculând coșul minim de consum pe o lună, pentru o persoană, pentru a avea o viață decentă, la 2552 lei, a rezultat faptul că 85%

dintre contractele de muncă sunt sub nivelul acestui coș minim necesar pentru un trai decent (Figura 5). Cine își permite să închirieze sau să achiziționeze o locuință de pe piață, având în vedere costurile mari ale locuirii?

3. Ce strategii folosesc salariații pentru a putea acoperi costurile mari ale locuirii?

Principală strategie a cetățenilor români confrunțați cu lipsa locurilor de muncă pentru care ar primi un salari prin care să își poată asigura un trai decent este migrația transnațională (Conform BNR, în 2017, aproape 37 % dintre lucrătorii din România au lucrat în străinătate).

O altă strategie a lucrătorilor care lucrează pe salarii mici, fiind confrunțați cu costurile mari ale consumului (inclusiv ale locuirii) este angajarea în mai multe locuri de muncă. Astfel, în ultimii ani, este o diferență tot mai mare între numărul de contracte de muncă active (CIM-uri) și numărul de salariați: de la o diferență de circa 377.000 la începutul anului 2012, s-a ajuns la o diferență circa de 844.000 la final de 2018 (Figura 6). Deci circa 844.000 de CIMuri care reprezintă un al doilea sau chiar al treilea loc de muncă pentru salariați, deci sute de mii de salariați pentru care un singur salariu este insuficient pentru acoperirea costurilor vieții!

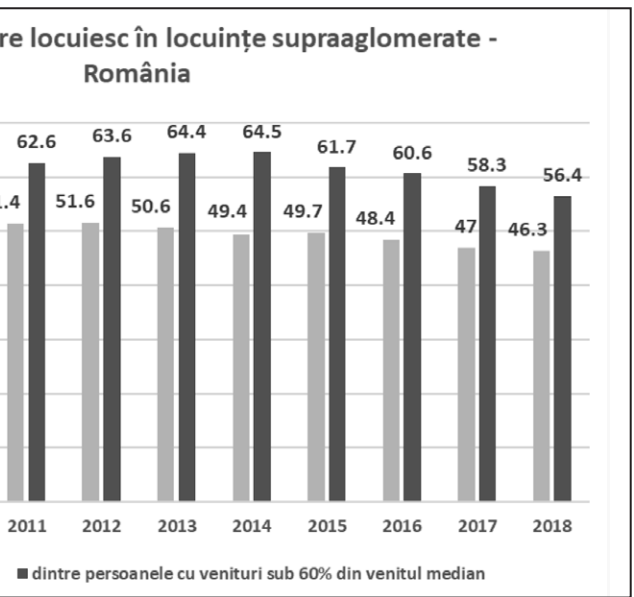

Figura 7. Procentul celor care locuiesc în locuințe supraaglomerate – România, EUROSTAT, 2018

Un alt mod de a face față costurilor mari și tot mai mari cu locuirea forțează oamenii să renunțe la locuirea în condiții adecvate. Astfel, aproximativ jumătate din populația României locuiește în condiții de supra-aglomerare (Figura 7) – una dintre cele mai mari rate de supra-aglomerare la nivel european. În plus, în anii de austeritate, aproape 65% dintre persoanele cu venituri mici trăiesc în locuințe supra-aglomerate, deci inadecvate pentru odihnă, studiu, recuperarea sănătății etc. Acest nivel nu scade sub 56% nici în anii de creștere economică, ceea ce arată vulnerabilitatea și precaritatea locativă sistemică a persoanelor cu venituri mici.

4. Concluzii

Costurile mari ale locuirii, și alte probleme ale sale (condiții indecvate, supraaglomerarea) îi afectează și pe lucrătorii din zonele în care sunt concentrate locurile de muncă mai bine plătite (cum sunt în București, sau în județele Cluj, Timiș, Ilfov, Brașov, Sibiu, Iași). Cauzele sunt, precum am arătat, costurile mari cu locuirea și faptul că acestea reprezintă o mare parte din costurile lunare ale întregii populații! Adică costurile mari cu locuirea consumă o mare parte din veniturile lunare ale populației. Costurile cu locuința (chirie sau rată sau impozit, apă, electricitate, gaze etc.) reprezintă a doua mare categorie de costuri, după alimente. Dacă la costurile cu locuința adăugăm costurile pentru mobiler, dotarea și întreținerea locuinței, acestea împreună devin mai mari decât costurile cu alimentele. Dacă mai adaugăm și costurile de transport – care țin de localizarea/poziționarea locuinței mai aproape sau mai departe de locul de muncă, de serviciile publice vitale, de școala copiilor etc. – acest cost devine mult mai mare decât orice categorie de costuri, ajungând la circa 40% lunar (față de circa 27% pentru alimente), la nivelul întregii populații.

Aceste probleme create în contextul dezvoltării pieței imobiliare și al transformării locuinței în marfă foarte scumpă și obiect de investiție, precum și în condițiile transformării României în țara muncii ieftine ne fac să afirmăm: piața de locuințe nu este soluția, ci cauza crizei locuirii. De aceea, în următorii ani este nevoie de producerea și distribuirea unui fond semnificativ de locuințe în afara pieței. Asigurarea accesului la locuințe publice este crucială în orașele cu populație în creștere, și în mod prioritar pentru lucrătorii cu venituri reduse și cei care locuiesc în nesiguranță și în condiții inadecvate.

Ioana Florea și Enikő Vincze

Sindicatelor și locuirea –

exemple internaționale de activism

În urma slăbirii globale a mișcării sindicale, organizațiile se regăsesc în situația de a reduce activitățile mai degrabă în jurul negocierilor directe cu angajatorii și guvernările pe relația de lucru. Astfel, condițiile de locuire ale lucrătoarelor și lucrătorilor, teme importante ale activismului sindicalist, au ajuns în cel mai fericit caz marginale. Istoric, unele organizații au dezvoltat propriul fond locativ, în timp ce altele au militat pentru dreptul la locuire atât al celor angajați, cât și sub forma unui mesaj social general. Spre exemplu, sindicatelor franceze au demarat în 1867 Societatea cooperativă imobiliară a muncitorilor din Paris, care poate fi considerată strămoșul cooperativelor de locuire¹. Mai recent, unele sindicate cipriote în Nicosia de la mijlocul anilor 1980 au demarat câteva proiecte de cooperative de locuire printre care *Is-Coop* & *Türk-Sen*, Cooperativa Profesorilor, Cooperativa Polițiștilor, construind un total de 650 de apartamente². De altfel, Organizația Internațională a Muncii promovează în continuare ideea de cooperative aplicată inclusiv în domeniul locuirii³. Însă poate cel mai faimos exemplu rămâne cel al companiei *Neue Heimat* deținută de Confederația Sindicală Germană, care a produs 400.000 de locuințe, însă a implodat în 1982 urma scandalurilor de corupție. În momentul de vârf, avea o cifră de afaceri echivalentă cu 3 miliarde de Euro în 2019⁴. Tipul de organizare a companiei scăpase de sub controlul direct al membrilor de sindicat și se transformase într-o altă afacere cu imobiliare. Precum descrie reprezentantul pe politici de locuire al sindicatului german *ver.di*, *Neue Heimat* e motivul pentru care astăzi organizațiile din Germania sunt reticente la ideea de a construi direct locuințe. De notat că, în statele și orașele în care administrația a fost dominată de stânga, precum Viena⁵ (un clasic exemplu) sau în fostele state socialiste, fondul de locuințe a fost sporit considerabil, chiar dacă nu exclusiv, prin mijloace publice.

Organizațiile internaționale sindicale sau pe tema muncii susțin dreptul la locuire printr-o serie de luări de poziții și documente. În 1961, OIM a emis recomandări privind condițiile de locuire ale persoanelor angajate ⁶. Printre altele, se susține o politică de locuire generală care să susțină persoanele în situațiile cele mai grave; țintirea unui cost al locuirii care să fie rezonabil raportat la salarii; și asumarea responsabilității pe temă de către autoritățile publice. Congresul ETUC din mai 2019 a subliniat că printre priorități se numără asigurarea la locuințe decente ⁷. Federația *Public Services International* a recomandat în cadrul Forumului ONU Habitat din 2018 ca criza globală a locuințelor sociale să fie adresată de urgență ⁸.

Campanii și inițiative sindicale recente privind locuirea

*The Stamford Organizing Project*⁹ a demarat în 1998 în orașul Stamford, Connecticut în contextul creșterii economice spectaculoase, care a condus la creșterea numărului de locuințe de lux. Zona a devenit una dintre cele mai bogate din SUA, însă personalul din sfera serviciilor de bază (îngrijitoare, goferi, cameriste ș.a.) avea acces din ce în ce mai dificil la locuire. Campania a fost un efort comun pentru organizare comunitară a patru sindicate care acopereau șase industrii și tot atâtea grupuri

etnice. Prin discuții cu membrii, s-a intrat în contact cu Autoritatea de Locuire din Stamford pentru a preveni demolarea unor locuințe publice, cât și o lege-pilot care prevedea privatizarea locuințelor. Toate acestea prin marșuri, acțiuni și proteste. Un rezultat vital pentru sindicate a fost creșterea organică a angajamentului membrilor în organizații.

Campania *Raise The Roof - Homes for All* ¹⁰ a fost inițiată în 2018 în Irlanda. A fost organizată în principal de: Congresul Irlandez al Sindicatelor, Consiliul Național al Femeilor, Uniunea Studenților din Irlanda, Coaliția Națională a Persoanelor fără Adăpost și Locuirii. Practic, campania a urmărit susținerea unor directive enunțate în octombrie 2018 de către Camera inferioară a Parlamentului Irlandei printr-o moțiune privind locuirea. Camera solicită guvernului următoarele: să declare o criză a locuirii - numărul oficial al persoanelor fără adăpost a crescut de la 3 mii în 2014 la 10 mii; să crească masiv fondul de locuințe sociale și accesibile prin bugetarea adecvată; să interzică unele tipuri de evacuare; să organizeze un referendum pentru introducerea dreptului la locuire în constituție. Campania a cuprins și organizarea unui protest cu 12 mii de persoane în toamna 2018, proteste în primăvară în mai multe orașe, iar în mai 2019 s-a organizat un marș pentru locuire în Dublin.

Cu 1.3 milioane membri, UNISON ¹¹ este cel mai mare sindicat din Marea Britanie și este sindicatul cu cei mai mulți membri care lucrează în zona locuirii. Recent a publicat o sinteză asupra nevoii de locuire care combină mai multe rapoarte, printre care unul privind forța de muncă din Anglia. Din aceasta reiese că accesul la locuire e printre cele mai mari probleme întâmpinate. Numeroși angajați din sectorul public abia fac față chiriilor de pe piață și sunt practic excluși de la posibilitatea de a deveni proprietari de locuințe. Angajații din zona privată se află în situații similare. UNISON a pregătit un mic instrument pentru a evidenția problemele, *Online Housing Affordability Tool* - unde introduci codul poștal și salariul anual pentru a vedea cât timp ar dura până îți poți cumpăra o locuință. Sindicatul notează că în ultimii ani, 30 miliarde de lire au fost investite în sectorul de chirii private și locuințe proprietate privată, și doar un număr infim de noi locuințe sociale. Susține un program național de locuire prin care să se obțină locuințe sociale și accesibile, iar prin aceasta au în vedere persoanele cu cele mai mici venituri, nu prețurile pieței. De asemenea, se opune continuării privatizării locuințelor publice.

Unione Sindicale di Base - Italia este înființată în 2010 prin contopirea a două sindicate mai vechi. Printre grupurile sale de lucru se numără și Asociația Chiriașilor și Locatarilor (*Associazioni Inquilini e Abitanti*)¹². Grupul este foarte activ. Membrii organizează opoziție la evacuări, analize ale politicilor de locuire, indicații privind varii situații dificile precum întârzierea plății ipotecii, cât și luări de poziții publice.

¹ https://www.housinginternational.coop/co-ops/france/

² http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/economy/econ10.htm

³ https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_311447/lang--en/index.htm

⁴ https://www.jacobinmag.com/2019/10/germany-trade-union-dgb-housing-crisis

⁵ https://bit.ly/33aai59

⁶ https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NOR-MLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R115

⁷ https://www.etuc.org/en/publication/etuc-action-programme-2019-2023

⁸ https://www.2030spotlight.org/en/book/605/chapter/iil1-towards-new-urban-agenda

⁹ https://www.thenation.com/article/building-community-unions/

¹⁰ https://www.raisetherooof.ie/

¹¹ https://www.unison.org.uk/at-work/community/key-issues/housing/

¹² https://asia.usb.it/

George Zamfir

Este nevoie de creșterea puterii sindicatelor

2011: Guvernul austerității sub marca premierului Emil Boc și a președintelui Traian Bădescu rămâne responsabil pentru modificarea Codului muncii și Legii Dialogului Social în defavoarea lucrătorilor.

Multe din problemele cu legislația muncii vin dinainte de 2011, de exemplu: pragul minim de 15 angajați pentru constituirea unui sindicat, pragul de 21 de membri pentru a beneficia de un contract colectiv de muncă, recunoașterea conflictului de muncă doar în cazul în care acesta ține de perioada negocierii contractului colectiv, precum și altele. Păstrarea acestor vestigii legislative, împreună cu dereglementările cadrului legislativ din 2011 favorizează capitalul și dezavantajează angajații sau forța de muncă.

Flexibilizarea muncii promovată de noua legislație înseamnă de fapt precarizarea muncii datorită următoarelor dereglementări:

- Cu privire la contractul de muncă:**
  - Eliminarea contractului colectiv de muncă la nivel național.
    - Erodarea contractelor de muncă pe perioadă nedeterminată și adaptarea la nevoile de lucru a întreprinderilor care se confruntă, pe termen lung sau scurt, cu schimbări în cerere sau tehnologie.
    - Întărirea altor tipuri de contracte de muncă: muncă în acord (piecework), contracte de muncă pe perioadă determinată, angajare sezonieră.
  - Contractul colectiv de muncă la nivel de unitate rămâne obligatoriu doar pentru întreprinderile cu cel puțin 21 de angajați, în timp ce, de exemplu, în 2015 numărul întreprinderilor de acest tip reprezenta 95% din totalul întreprinderilor.
  - Se crează mijloace prin care angajatorul poate controla și mai mult timpul petrecut de salariat la locul de muncă. Având în vedere salariile mici și nesiguranța locului de muncă, acceptarea acestor măsuri de către angajați devine mai facilă.
- Cu privire la sindicate și organizarea lucrătorilor pentru drepturile muncii:**
  - Reducerea rolului sindicatelor, și scăderea importanței negocierii colective și a instituțiilor de dialog social.
  - Pragul minim de 15 salariați pentru constituirea unui sindicat rămâne neschimbat față de vechea lege. Această limită este excesivă pentru o economie ce se bazează pe întreprinderi mici și

mijlocii cu o medie între 5 și 25 salariați. În 2015 peste 90% din întreprinderi aveau sub 15 salariați (aprox. 1.1 milioane angajați).

- Este interzisă constituirea unui sindicat prin asocierea pe aceeași ramură sau profesie în unități diferite.

- Se limitează posibilitatea declanșării unui conflict colectiv de muncă.

- Îngreunarea declanșării unei greve prin impunerea condiției de desfășurare mai întâi a unei greve de avertisment.

- Angajații au posibilitatea să se reprezinte prin instituția reprezentanților salariaților, dar aceasta, datorită lipsei reglementărilor și neclariității atribuțiilor sale, nu poate înlocui cu adevărat funcția și puterea unui sindicat. Dinamica de putere poate fi și mai mult în dezavantajul angajatului atunci când reprezentantul salariaților face parte din management, din departamentul de resurse umane, sau este un apropiat al angajatorului.

Legislația cu privire la dialogul social adoptată

în 2011 încalcă Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii, Convenția ILO nr. 87 privind libertatea sindicală și protecția dreptului sindical, 1948 și Convenția OIM nr. 98 privind aplicarea principiilor dreptului de organizare și negociere colectivă, 1949, ratificate de România.

Discuțiile despre modificarea legii dialogului social au început în urmă cu aproximativ doi ani. După alegerile europarlamentare din 2019, C.N.S. Cartel ALFA, CNSRL-FRĂȚIA, BNS, CSN MERIDIAN și CSDR a readus pe agenda Guvernului și Parlamentului României nevoia de a modifica Legea nr. 62/2011 a dialogului social, pentru a garanta:

- dreptul de asociere liberă, fără nici o îngrădire sau autorizare prealabilă;
- eliminarea obstacolelor pentru înființarea unui sindicat;
- dreptul de negociere colectivă la toate nivelurile, inclusiv la nivel național;
- reducerea pragurilor de reprezentativitate la nivel de sector;

- dreptul la grevă, ca drept fundamental al lucrătorilor și al organizațiilor lor;
- sancționarea discriminării angajaților pe motive de apartenență la o organizație sindicală sau de participarea la acțiuni sindicale.

Patronatele nu și-au dat avizul pentru schimbările propuse de proiectul sindicatelor. Drept urmare, legea nu a putut fi modificată.

2019 noiembrie: Președintele Klaus Iohannis a întors în Parlament legea privind stabilirea salariului minim pe economie în funcție de coșul lunar de consum. În paralel, noul guvern PNL a decis că va stabili nivelul salariului minim, cerut în repetate rânduri de Comisia Europeană, împreună cu o organizație a investitorilor străini, fără implicarea sindicatelor.

Caius Mureșan

CAMPANIA “ALIANȚĂ PENTRU MUNCĂ ȘI LOCUIRE”

Haideți să vorbim despre dreptul la locuință ca un drept universal. În capitalism, locuința este o marfă foarte scumpă și o sursă de profituri. Din cauza asta, foarte mulți oameni locuiesc în condiții inadecvate sau precare.

E timpul să ne unim forțele pentru a revendica o nouă generație de locuințe publice și accesibile!

În 2018, în România existau 9 milioane de locuințe. Dintre ele, doar 111 mii (1,2%) se puteau închiria la un preț acceptabil, ele fiind în proprietate publică. Dat fiind că 47% dintre contractele de muncă sunt la sau sub nivelul salariului minim, câți vă puteți permite să plătiți chirii sau rate imense?

Cine crezi că face averi mari de pe urma acestei situații?

În ultimii 5 ani, speculația imobiliară a crescut prețurile apartamentelor cu 60% în Cluj-Napoca, cu 31% în București, cu 45% în Timișoara. Dar creșteri masive au fost și în Brăila, Galați, Craiova, Oradea, Constanța, Iași, Ploiești și Brașov. Cu cât a crescut salariul tău în ultimii 5 ani? Nu ține doar de tine dacă nu-ți permiți să plătești costurile locuirii sau faci asta cu mari sacrificii.

Chiar și în orașele mari, unde venitul mediu al angajaților este peste media națională (circa 700 euro), ei cheltuie până la 60% din salariul lor pe chirie sau pe ratele lunare ale creditului ipotecar. Cât din veniturile tale se duc pe costurile locuirii (chirie/rată, utilități, întreținere)?

Pentru a face față costurilor foarte mari ale locuirii, peste 60% din populația României trăiește în locuințe supraaglomerate. Foarte multe lucrătoare și mulți lucrători sunt nevoite/nevoiți să aibă mai multe locuri de muncă pentru a plăti costurile locuirii. Mulți oameni sunt constrânși să locuiască în locuințe improvizate la periferia localităților, fără utilități sau fără toaletă și baie în casă. Cei care nu pot plăti aceste mari costuri, devin persoane fără adăpost. Tu cunoști situația locativă a colegilor tăi de muncă? Ei știu cu ce probleme te confrunți? Fii solidar cu colegii tăi! Deși poate că așa par, problemele cu locuirea nu sunt individuale, ci ne afectează pe toți!

De-a lungul istoriei, sindicate și cooperative de lucrători au deținut mereu locuințe. Azi însă acestea au dispărut aproape cu desăvârșire.

Revendicăm o nouă generație de locuințe publice ca bun comun!

1. Stocul de locuințe publice să crească la 25% din fondul locativ total. Acesta să fie transparent, accesibil și gestionat colectiv.
2. În următorii 4 ani, statul să producă și să mențină 2.000.000 de locuințe în sectorul nonprofit.
3. Nimeni să nu fie în situația de a cheltui mai mult de 20% din veniturile sale pe locuire.
4. Criteriile de atribuire de locuințe sociale publice să dea prioritate persoanelor cu venituri mici și celor care locuiesc în condiții dificile.
5. Să se interzică prin lege evacuările care lasă oamenii fără alternative locative.

Campania “Alianță pentru Muncă și Locuire” susține: piața este cauza, nu soluția crizei locuirii. Statul trebuie să își asume responsabilitatea de a asigura dreptul la locuire pentru toți. De trei decenii, toate guvernele ne-au negat acest drept susținând că piața sau familia trebuie să soluționeze nevoia de locuire. În 2020, împreună, ne vom adresa cu revendicările noastre consiliilor locale din București, Cluj și Timișoara. Să punem locuirea pe agenda politică! Creșterea salariilor și reducerea costurilor locuirii împreună pot garanta un trai bun pentru oameni!

<https://bloculpentrulocuire.ro>
bloculpentrulocuire@gmail.com

Cărămida. Ziarul dreptății locative

Inițiativa “Căși sociale ACUM!/
Social housing NOW!”

Număr special Blocul pentru Locuire

Echipa de redacție:
Robert Blaga, Ioana Florea, Péter Máthé, Manuel Mireanu, Caius Mureșan, Vlad Mureșan, Veda Popovici, Enikő Vincze, Ioana Vlad, George Zamfir.

Supported by Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe with funds of the German Federal Foreign Office. This publication or parts of it can be used by others for free as long as they provide a proper reference to the original publication.

The content of the publication is the sole responsibility of Desire Foundation and does not necessarily reflect a position of RLS.

Website: www.desire-ro.eu
www.casisocialeacum.ro
Email: desire_cluj@yahoo.com
Telefon: 0728015085
Facebook: Căși sociale ACUM/ Social housing NOW

Cluj, 2019

ISSN 2601 - 0992